

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στον λόγο χρησιμοποιούνται συχνά δευτερεύουσες προτάσεις, για να διευκρινιστεί ή να συμπληρωθεί το νόημα των κύριων προτάσεων. Η σύνδεση δευτερευουσών προτάσεων με κύριες ονομάζεται υποτακτική σύνδεση.

Για την αναγνώριση μιας δευτερεύουσας πρότασης, λαμβάνονται υπόψη τα παρακάτω:

- α. εισαγωγή:** με ποια λέξη αρχίζει η δευτερεύουσα πρόταση.
- β. εξάρτηση:** τι δηλώνει το ρήμα της πρότασης από την οποία εξαρτάται η δευτερεύουσα και τίνος χρόνου είναι (αρκτικού ή ιστορικού).
- γ. εκφορά:** σε ποια έγκλιση τίθεται το ρήμα της δευτερεύουσας πρότασης.
- δ. συντακτικός ρόλος:** πώς χρησιμοποιείται στον λόγο η δευτερεύουσα πρόταση.

Οι δευτερεύουσες προτάσεις, με βάση τον συντακτικό ρόλο τους, διακρίνονται, όπως και στη Ν.Ε., σε:

- α. ονοματικές** είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που χρησιμοποιούνται στον λόγο όπως και τα ονόματα: ως υποκείμενα, αντικείμενα, κατηγορούμενα, ονοματικοί προσδιορισμοί. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν **οι ειδικές, οι ενδοιαστικές, οι πλάγιες ερωτηματικές και, σε κάποιες περιπτώσεις, οι αναφορικές προτάσεις.**
- β. επιρρηματικές** είναι οι δευτερεύουσες προτάσεις που εκφράζουν επιρρηματικές σχέσεις και χρησιμοποιούνται στον λόγο ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν **οι χρονικές, οι συμπερασματικές, οι αιτιολογικές, οι τελικές, οι υποθετικές, οι εναντιωματικές, οι παραχωρητικές και, σε κάποιες περιπτώσεις, οι αναφορικές προτάσεις.**

Οι δευτερεύουσες προτάσεις εκφέρονται με:

- α. απλή οριστική** και δηλώνουν κάτι πραγματικό.
- β. δυνητική οριστική** (οριστική ιστορικού χρόνου + δυνητικό ἄν) και δηλώνουν **κάτι που ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί στο παρελθόν**, αλλά δεν πραγματοποιήθηκε (το μη πραγματικό).
- γ. δυνητική ευκτική** (ευκτική, εκτός μέλλοντα, + δυνητικό ἄν) και δηλώνουν **κάτι που είναι δυνατόν να γίνει στο παρόν ή στο μέλλον.**
- δ. υποτακτική** και δηλώνουν το **προσδοκώμενο** με βεβαιότητα.
- ε. ευκτική του πλάγιου λόγου** (αντί της οριστικής ή της υποτακτικής), ύστερα από ρήμα εξάρτησης ιστορικού χρόνου, και δηλώνουν **γνώμη υποκειμενική** για γεγονότα και απόψεις του παρελθόντος.

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΟΝΟΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**ΕΙΔΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ**

Ειδικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις που **ειδικεύουν το γενικό και αόριστο περιεχόμενο της πρότασης από την οποία εξαρτώνται**, προσδιορίζουν δηλαδή ακριβέστερα το νόημά της. Δέχονται άρνηση **οὐ**.

Οι ειδικές προτάσεις εισάγονται με τους ειδικούς συνδέσμους:

- α. ὅτι**, όταν δηλώνουν κρίση αντικειμενική
- β. ὥς**, όταν δηλώνουν κρίση υποκειμενική

Οι ειδικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως:

- α. αντικείμενα** σε ρήματα λεκτικά, δεικτικά, γνωστικά και αισθητικά
- β. υποκείμενα** σε απρόσωπα ρήματα ή απρόσωπες εκφράσεις που σημαίνουν ό,τι και τα παραπάνω ρήματα
- γ. επεξηγήσεις** σε όρο της προηγούμενης πρότασης, συνήθως σε δεικτική αντωνυμία ουδέτερου γένους

ΕΝΔΟΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ενδοιαστικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις που **δηλώνουν ενδοιασμό, φόβο ή ανησυχία** μήπως συμβεί κάτι κακό ή μήπως δεν πραγματοποιηθεί κάτι επιθυμητό. Δέχονται άρνηση **οὐ**.

Οι ενδοιαστικές προτάσεις εισάγονται με τους ενδοιαστικούς συνδέσμους:

- α. μή ή ὅπως μή,** όταν δηλώνουν φόβο μήπως γίνει κάτι ανεπιθύμητο
- β. μή οὐ,** όταν δηλώνουν φόβο μήπως δε γίνει κάτι επιθυμητό

Οι ενδοιαστικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως:

- α. αντικείμενα** σε ρήματα που δηλώνουν φόβο, δισταγμό, ανησυχία
- β. υποκείμενα** σε απρόσωπες εκφράσεις ανάλογης σημασίας με τα παραπάνω ρήματα
- γ. επεξηγήσεις** σε όρο της προηγούμενης πρότασης, κυρίως σε δεικτική αντωνυμία ουδέτερου γένους

π λ ά γ ι ε ς ε ρ ω τ ή σ ε ι ς

Πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις ή πλάγιες ερωτήσεις ονομάζονται οι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις που **εκφράζουν ερώτηση**, όπως και οι ευθείες ερωτήσεις. Η διαφορά είναι ότι **η ερώτηση δε διατυπώνεται ευθέως από αυτόν που ρωτά, αλλά με τη μεσολάβηση κάποιου ρήματος εξάρτησης**, γι' αυτό και στο τέλος δεν έχουν ερωτηματικό. Δέχονται άρνηση **οὐ ή μη**.

Οι πλάγιες ερωτήσεις, ανάλογα με τον βαθμό άγνοιας που εμπεριέχουν, διακρίνονται σε:

- α. ολικής άγνοιας**, όταν εκφράζουν ερώτηση που αφορά το ρήμα της πρότασης και η οποία μπορεί να απαντηθεί με ένα ναί ή ένα οὐ· με τη σειρά τους διακρίνονται σε:
 - **μονομελείς**, όταν έχουν ένα μέλος, ζητείται δηλαδή απάντηση σε ένα ερώτημα.
 - **διμελείς**, όταν έχουν δύο μέλη, αποτελούνται δηλαδή από δύο ερωτήσεις.
- β. μερικής άγνοιας**, όταν εκφράζουν ερώτηση που αφορά έναν μόνο όρο της πρότασης και συγκεκριμένα τη λέξη εισαγωγής της.

Οι πλάγιες ερωτήσεις **ολικής άγνοιας** εισάγονται:

- α.** όταν είναι μονομελείς, με το **ερωτηματικό μόριο εἰ** (μήπως, αν) και σπανιότερα με τα **εάν, ἄν, ἥν (αν)**:
- β.** όταν είναι διμελείς, με τα **ζεύγη εἰ - ἤ (εάν - ή), πότερον (πότερα) - ἤ (ποιο από τα δύο - ή), εἴτε - εἵτε (εάν - ή)**

Οι πλάγιες ερωτήσεις **μερικής άγνοιας** εισάγονται με **ερωτηματικές ή αναφορικές αντωνυμίες** και με **ερωτηματικά ή αναφορικά επιρρήματα**.

Οι πλάγιες ερωτήσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως:

- α. αντικείμενα** σε μεταβατικά ρήματα που σημαίνουν ερώτηση, απορία, γνώση, άγνοια, απόπειρα, φροντίδα, σκέψη, προσοχή, δείξη, ανακοίνωση
- β. υποκείμενα** σε απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις ανάλογης σημασίας με τα παραπάνω ρήματα
- γ. επεξηγήσεις** σε όρο της προηγούμενης πρότασης, συνήθως σε δεικτική αντωνυμία ουδέτερου γένους

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

αιτιολογικές προτάσεις

Αιτιολογικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις οι οποίες **αιτιολογούν το νόημα της (κύριας συνήθως) προσδιοριζόμενης πρότασης**. Δηλώνουν το αναγκαστικό αίτιο και βρίσκονται με την προσδιοριζόμενη πρόταση σε σχέση αλληλεπίδρασης (σχέση αιτίου – αποτελέσματος). Δέχονται άρνηση **οὐ**.

Οι αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται με τους αιτιολογικούς συνδέσμους:

- α. ὅτι**, όταν δηλώνουν αντικειμενική αιτία
- β. ὥς**, όταν δηλώνουν υποκειμενική αιτία
- γ. διότι, ἐπεὶ, ἐπειδὴ**
- δ.** με το **εἰ** εισάγονται αιτιολογικές προτάσεις υποθετικής αιτιολογίας (αίτιο πιθανό ή αμφισβητήσιμο· άρνηση μή)

Οι αιτιολογικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως:

- α. επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας** σε κάθε ρήμα και κυρίως σε ρήμα ψυχικού πάθους
β. επεξηγήσεις σε εμπρόθετο προσδιορισμό της αιτίας

τελικές προτάσεις

Τελικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις που **δηλώνουν το τελικό αίτιο, τον σκοπό** στον οποίο αποβλέπει το υποκείμενο του ρήματος από το οποίο εξαρτώνται. Δέχονται άρνηση **μή**.

Οι τελικές προτάσεις εισάγονται με τους τελικούς συνδέσμους **ἵνα, ὅπως, ὥς** (για να).

Οι τελικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως:

- α. επιρρηματικοί προσδιορισμοί του σκοπού** σε ρήματα οποιασδήποτε σημασίας και κυρίως σε όσα δηλώνουν κίνηση ή σκόπιμη ενέργεια
β. επεξηγήσεις σε εμπρόθετο προσδιορισμό του σκοπού και κυρίως στα **διὰ τοῦτο, τούτου ἕνεκα**

συμπερασματικές προτάσεις

Συμπερασματικές ή αποτελεσματικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις που **δηλώνουν το συμπέρασμα ή το αποτέλεσμα** που προκύπτει από την ενέργεια που εκφράζει το ρήμα εξάρτησής τους. Δέχονται άρνηση **οὐ**, εκτός αν εκφέρονται με απαρέμφατο, οπότε δέχονται άρνηση **μή**.

Οι συμπερασματικές προτάσεις εισάγονται με:

- α.** τους συμπερασματικούς συνδέσμους **ὥστε, ὥς**
β. τις εκφράσεις **ἐφ' ὧ, ἐφ' ὧτε** (με τον όρο να, με την προϋπόθεση να).

Οι συμπερασματικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως:

- α. επιρρηματικοί προσδιορισμοί του αποτελέσματος**
β. επιρρηματικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν όρο, προϋπόθεση, συμφωνία
γ. επεξηγήσεις σε εμπρόθετους προσδιορισμούς που δηλώνουν όρο, προϋπόθεση, συμφωνία

εναντιωματικές προτάσεις

Εναντιωματικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις των οποίων **το περιεχόμενο εκφράζει εναντίωση προς το νόημα της (κύριας) πρότασης** που προσδιορίζουν. Δέχονται άρνηση **μή**.

Οι εναντιωματικές προτάσεις εισάγονται με τους εναντιωματικούς συνδέσμους **εἰ καί, ἐάν/ ἄν/ ἦν καί** (αν και, μολονότι) και δηλώνουν **εναντίωση προς κάτι που θεωρείται πραγματικό**.

Οι εναντιωματικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως **επιρρηματικοί προσδιορισμοί της εναντίωσης**.

παραχωρητικές προτάσεις

Παραχωρητικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις των οποίων **το περιεχόμενο εκφράζει παραχώρηση προς το νόημα της (κύριας) πρότασης** που προσδιορίζουν. Δέχονται άρνηση **μή**.

Οι παραχωρητικές προτάσεις εισάγονται με τους παραχωρητικούς συνδέσμους:

- α.** **καὶ εἰ, καί, καὶ ἄν, καὶ ἐάν, κἄν, καὶ ἦν** (ακόμη κι αν, έστω κι αν, κι αν ακόμα) ύστερα από καταφατική πρόταση
β. **οὐδ' εἰ, μηδ' εἰ, οὐδ' ἐάν, οὐδ' ἄν, οὐδ' ἦν, μηδ' ἐάν, μηδ' ἄν, μηδ' ἦν** (ούτε κι αν) ύστερα από αρνητική πρόταση και δηλώνουν παραχώρηση προς κάτι που θεωρείται απίθανο ή αδύνατο.

Οι παραχωρητικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως **επιρρηματικοί προσδιορισμοί της παραχώρησης**.

ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Χρονικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις που **προσδιορίζουν χρονικά το περιεχόμενο της προσδιοριζόμενης** (κύριας συνήθως) πρότασης. Δέχονται άρνηση **οὐ** ή **μή**.

Οι χρονικές προτάσεις δηλώνουν, όπως και στη Ν.Ε.:

- α.** το **προτερόχρονο**, όταν η πράξη την οποία δηλώνει η χρονική πρόταση γίνεται πριν από την πράξη της κύριας
- β.** το **σύγχρονο**, όταν η πράξη την οποία δηλώνει η χρονική πρόταση γίνεται την ίδια στιγμή με την κύρια
- γ.** το **υστερόχρονο**, όταν η πράξη την οποία δηλώνει η χρονική πρόταση γίνεται ύστερα από την πράξη της κύριας

Οι χρονικές προτάσεις εισάγονται (συνηθέστερα):

- α.** όταν δηλώνουν το προτερόχρονο με τους χρονικούς συνδέσμους ή τις χρονικές εκφράσεις **ὡς** (αφού, μόλις), **ἐπεὶ**, **ἐπειδὴ** (αφού, αφότου), **ἐπεὶ** (ἐπειδὴ) **πρῶτον**, **ἐπεὶ** (ἐπειδὴ) **τάχιστα** (αμέσως μόλις, όταν), **πρὶν** + ἐγκλιση (παρά αφού)
- β.** όταν δηλώνουν το σύγχρονο με τους χρονικούς συνδέσμους **ὅτε**, **ὁπότε** (όταν, τότε που), **ἔως**, **ἔστε**, **μέχρι**, **ἄχρι** (μέχρις ότου, ώσπου), **ἡνίκα**, **ὀπηνίκα** (τη στιγμή που, ενώ)
- γ.** όταν δηλώνουν το υστερόχρονο με τους χρονικούς συνδέσμους **ἔως**, **ἔστε**, **ἄχρι**, **μέχρι**, **πρὶν** + απαρέμφατο (προτού να)

Οι χρονικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο ως **επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου**.

ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Αναφορικές ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που **αναφέρονται σε όρο άλλης πρότασης**, ο οποίος είτε υπάρχει είτε εννοείται.

Οι δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις εισάγονται:

- α.** με **αναφορικές αντωνυμίες**: **ὅς**, **ὁποῖος**, **ὅστις**, **ὅσπερ**, **ὅσος**, **οἷος**
- β.** με **αναφορικά επιρρήματα**: **ὅσον**, **ὅσω**, **οἷον**, **ὅπου**, **ὡς**, **ὅπως**, **ὥσπερ**

Οι δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις διακρίνονται σε:

- α.** **ονοματικές**· εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και χρησιμοποιούνται στον λόγο ως ονόματα.
- β.** **επιρρηματικές**· αναφέρονται σε όρο της πρότασης εξάρτησης, ο οποίος υπάρχει ή εννοείται, αλλά **συγχρόνως εκφράζουν και κάποια επιρρηματική σχέση**. Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις εισάγονται με αναφορικά επιρρήματα και χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί.

Οι αναφορικές επιρρηματικές προτάσεις διακρίνονται σε:

- α.** **αναφορικές αιτιολογικές**· εξαρτώνται από ρήματα ψυχικού πάθους και χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας
- β.** **αναφορικές τελικές**· εξαρτώνται κυρίως από ρήματα κίνησης ή σκόπιμης ενέργειας και χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του σκοπού
- γ.** **αναφορικές συμπερασματικές**· χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί του αποτελέσματος
- δ.** **αναφορικές υποθετικές**· εισάγονται με αναφορικές αντωνυμίες και αναφορικά επιρρήματα και σχηματίζουν με την κύρια πρόταση υποθετικούς λόγους όλων των ειδών
- ε.** **αναφορικές παραβολικές**· δηλώνουν σύγκριση ή παρομοίωση και εκφράζουν ποσό (ηλικία, μέτρο, βαθμό), ποιόν (ιδιότητα), τρόπο, και είναι συχνά ελλειπτικές ως προς το ρήμα. Χρησιμοποιούνται ως επιρρηματικοί της σύγκρισης - παρομοίωσης